

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-70>

УДК 796.01(477):355

ТУРИСТИЧНІ ДЕСТИНАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

TOURIST DESTINATIONS OF UKRAINE IN TIMES OF WAR

Мойсей Сергій Михайлович

аспірант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7795-0947>**Moisei Serhii**

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку туристичних дестинацій України в умовах війни, зокрема адаптації туристичної інфраструктури, збереження культурної спадщини. Метою дослідження є аналіз змін у туристичній галузі України в умовах російської агресії. Методика передбачала аналіз статистичних даних та оцінку наслідків війни. Встановлено, що починаючи з 2014 року, туристична інфраструктура зазнала значних руйнувань, а імідж країни як безпечного напрямку суттєво погіршився. Зазначено, що для відновлення та підтримки туристичного сектору необхідно брати до уваги не лише економічні аспекти, а й соціокультурні та екологічні потреби, що вимагає тісної кооперації між урядовими органами, бізнесом, суспільством та міжнародними партнерами. Зазначено, що успішний розвиток цієї галузі залежить від кількох ключових секторів економіки, таких як транспортна і логістична інфраструктура, гостинність та виробництво товарів задля задоволення потреб туристів. Практична значущість полягає у визначенні напрямів відновлення туризму через внутрішню активізацію, міжнародне партнерство та стратегічне планування розвитку галузі в післявоєнний період.

Ключові слова: Україна, туризм, наслідки війни, туристичні потоки, культурна спадщина, інфраструктурні втрати, стратегія, постконфліктне відновлення.

The article is devoted to the current issues of tourism development destinations in Ukraine during the war, in particular, the adaptation of tourist infrastructure and the preservation of cultural heritage. The aim of this research is to analyze the transformation of the tourism sector in Ukraine under the conditions of the Russian military aggression, with a focus on structural, economic, and image-related consequences, as well as potential paths for recovery. The research methodology includes the analysis of statistical data on inbound and outbound tourist flows (2000–2021), assessment of infrastructure losses, examination of the impact of war on cultural and natural heritage sites. The study reveals that since the beginning of the Russian aggression in 2014 and especially after the full-scale invasion in 2022, Ukraine's tourism industry has suffered severe losses. Among the key consequences are a significant drop in tourist flows, the destruction of tourism infrastructure, damage to more than 1800 cultural heritage sites, and the loss of access to unique natural areas in temporarily occupied territories. Additionally, the COVID-19 pandemic had a further negative effect on global tourism trends, exacerbating the decline in international interest in Ukraine as a travel destination. It is noted that to restore and support the tourism sector, it is necessary to take into account not only economic aspects, but also socio-cultural and environmental needs, which requires close cooperation between government bodies, business, society and international partners. It is noted that the successful development of this industry depends on several key sectors of the economy, such as transport and logistics infrastructure, hospitality and the production of goods to meet the needs of tourists. Despite these challenges, the study emphasizes Ukraine's considerable tourism potential, highlighting its rich historical, cultural, and natural heritage. Practical significance lies in the development of strategic directions for the recovery and future resilience of the industry. These include promoting domestic tourism, integrating international experience, restoring cultural monuments, developing new tourism products (including war tourism), and building international partnerships. Moreover, the creation of a coherent branding strategy and improvements in tourism services are essential for restoring Ukraine's image as a safe and attractive destination.

Keywords: Ukraine, tourism, war impact, tourist flows, cultural heritage, infrastructure losses, strategy, post-conflict recovery.

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування туристичної індустрії України зазнали істотних змін у зв'язку з тривалою російською агресією, що триває з 2014 року та досягла апогею з початком повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року. Туризм як одна з ключових галузей національної економіки опинився перед серйозними викликами, що впливають на безпекову, економічну, інфраструктурну та іміджеву складові. Знищення об'єктів культурної спадщини, природно-заповідного фонду, втрата привабливості для іноземних туристів і втрата туристичних ресурсів на окупованих територіях формують складну ситуацію, яка потребує наукового осмислення. У таких обставинах особливої актуальності набуває дослідження сучасного стану туристичних дестинацій України, з урахуванням воєнних та геополітичних реалій, з метою розробки стратегії їхнього збереження, адаптації та подальшого відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про наявність значного інтересу до проблеми впливу воєнного конфлікту на туристичну сферу України. У працях І. Перезової [1, с. 296], Н. В. Барвінок, М. В. Барвінок [2, с. 24], Л. М. Ткачук, В. С. Сайчук [3, с. 233], І. М. Цупка, Р. Ю. Кривенкова [16, с. 247], М. Рейманн, О. Корнус, Н. Венгерська, В. Холодок, В. Пацюк, Х. Паланг [17, с. 136] та інших авторів розглянуто зміни в структурі туристичних потоків, економічні наслідки збройного конфлікту, проблеми безпеки, втрати культурної спадщини та потенціал внутрішнього туризму. Також акцентовано на можливостях розвитку нових напрямів, зокрема військового туризму та адаптації до європейського ринку. Однак, у наявних публікаціях недостатньо системно висвітлено сукупний вплив багатofакторних ризиків, таких як війна, пандемія COVID-19, економічна нестабільність та іміджеві втрати на весь туристичний сектор України в широкому часовому та просторовому контексті. Необхідним залишається комплексний підхід до аналізу трансформації туристичних дестинацій у воєнний час, включно з оцінкою екологічних втрат, руйнуванням інфраструктури та втратою природних і культурних ресурсів, які були ключовими атракціями.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є всебічний аналіз стану туристичних дестинацій України в умовах триваючої російської агресії, виявлення основних викликів, що постали перед галуззю, оцінка масштабів завданих збитків та втраче-

ного потенціалу, а також визначення перспектив і стратегічних напрямів для відновлення й подальшого розвитку туристичного сектору в післявоєнний період з урахуванням євроінтеграційних орієнтирів та досвіду міжнародного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристичні дестинації України в умовах російської агресії втрачають не лише свій потенціал для розвитку, але й стикаються з численними викликами та обмеженнями. Російська агресія, що почалася у 2014 році, залишає свій відбиток на туристичній індустрії країни, негативно впливаючи на безпеку, імідж та доступність туристичних місць.

Російська агресія в Україні відкрила безліч викликів, серед яких неминуче й вплив на туризм. Туристична індустрія, яка колись була однією з ключових галузей економіки країни, тепер стикається з численними обмеженнями та загрозами. Відчутний вплив агресії відображається на безпеці та стабільності у певних регіонах, іміджі України як туристичного напрямку, доступності та інфраструктурі об'єктів культурної та природної спадщини. Не лише розриви у безпеці, але і відчутний економічний вплив ситуації у світлі конфлікту негативно відбивається на потенціалі розвитку туризму в Україні. Тому важливо зрозуміти ці виклики та знайти способи мінімізувати їх вплив, розвиваючи туристичний потенціал країни в умовах російської агресії. Розглянемо детальніше динаміку розвитку туристичної галузі в Україні.

У період 2000–2013 рр. систематично збільшувалась кількість іноземних туристів, які приїжджали в Україну [1, с. 298]. Впродовж 2000–2013 рр., приймаючи близько 25 млн іноземних туристів щорічно, Україна потрапила у ТОП-10 ключових туристичних напрямків світу та стала важливим отримувачем міжнародних відвідувачів. З 2014 року спостерігалось суттєве скорочення обсягу міжнародних тур потоків через напружену політичну обстановку в країні. Приєднання Криму викликало втрату близько 30 % рекреаційно-туристичного потенціалу, і, відповідно, частина закордонних туристів, яка віддавала перевагу відпочинку біля моря, виявилась змушеною обрати іншу країну або відмовитися від такого виду відпочинку зовсім [2, с. 25].

Революція гідності – ті перетворення, що відбулися в нашому суспільстві на зламі 2013–2014 років, стали ключовим кроком у напрямку самоідентифікації української нації [3, с. 234].

«Європейський вибір» призвів до агресії на сході країни. Високі показники в галузі туризму, я тепер відомо, з того моменту було втрачено на 10 років. Відзначається значна негативна зміна у структурі та динаміці міжнародних туристичних потоків в Україні, особливо у 2014 році, коли почалася російсько-українська війна. Цей період супроводжувався серйозними втратами у сфері безпеки та іміджу. Зміни у туристичних потоках за період з 2009 по 2021 рік проілюстровані на рисунку 1, використовуючи статистичні дані від UNWTO та інформацію від Державної прикордонної служби.

З 2016 по 2019 рік спостерігалось покращення ситуації щодо міжнародних туристичних потоків, особливо щодо виїзних туристів, їх кількість збільшувалася у порівнянні з попередніми роками. Кількість виїзних туристів перевищила рівень, зафіксований до початку російсько-української війни, досягнувши рекордних майже 30 мільйонів осіб. Кількість в'їзних туристів також постійно зростала до 2018 року: у 2016 році – на 7,28 %, у 2017 – на 6,72 %, у 2018 – на 0,80 %. Втім, у 2019 році їхня кількість знову зменшилася на 4,41 %, не досягнувши рівня, який був перед початком російсько-української війни [8].

У період з 2019 по 2021 роки обсяги туристичних потоків скорочувались в усьому світі. Причиною цього стихійного явища стали

COVID-19, який перевернув світ з ніг на голову. Він вплинув на все. Те, як ми живемо і взаємодіємо один з одним, як ми працюємо і спілкуємося, як ми пересуваємося і подорожуємо. Постраждав кожен аспект нашого життя. Хоча світ перебуває на карантині, уряди, епідеміологи, директори шкіл, підприємці та сім'ї по всьому світу вже планують наступні кроки: як безпечно відновити роботу шкіл і підприємств, як їздити на роботу і подорожувати, не передаючи і не заражаючись інфекцією, як підтримати тих, хто найбільше постраждав від кризи – мільйони людей, які втратили засоби до існування або своїх близьких, як не допустити подальшого поглиблення і без того серйозної нерівності.

Станом на середину березня 2021 року країни світу повідомили про понад 123 мільйони випадків захворювання – майже в п'ять разів більше, станом на 2020 рік, – і понад 2,7 мільйона смертей, спричинених цією хворобою [9, с. 3].

Таким чином, у контексті російської агресії, туристичні дестинації України зазнали серйозних втрат та переживають значні виклики. Ця ситуація негативно вплинула на безпеку, імідж країни та доступність туристичних об'єктів. Значний спад у туристичних потоках починаючи з 2014 року свідчить про втрату привабливості України для іноземних відвідувачів, спричинену агресивною діяльністю

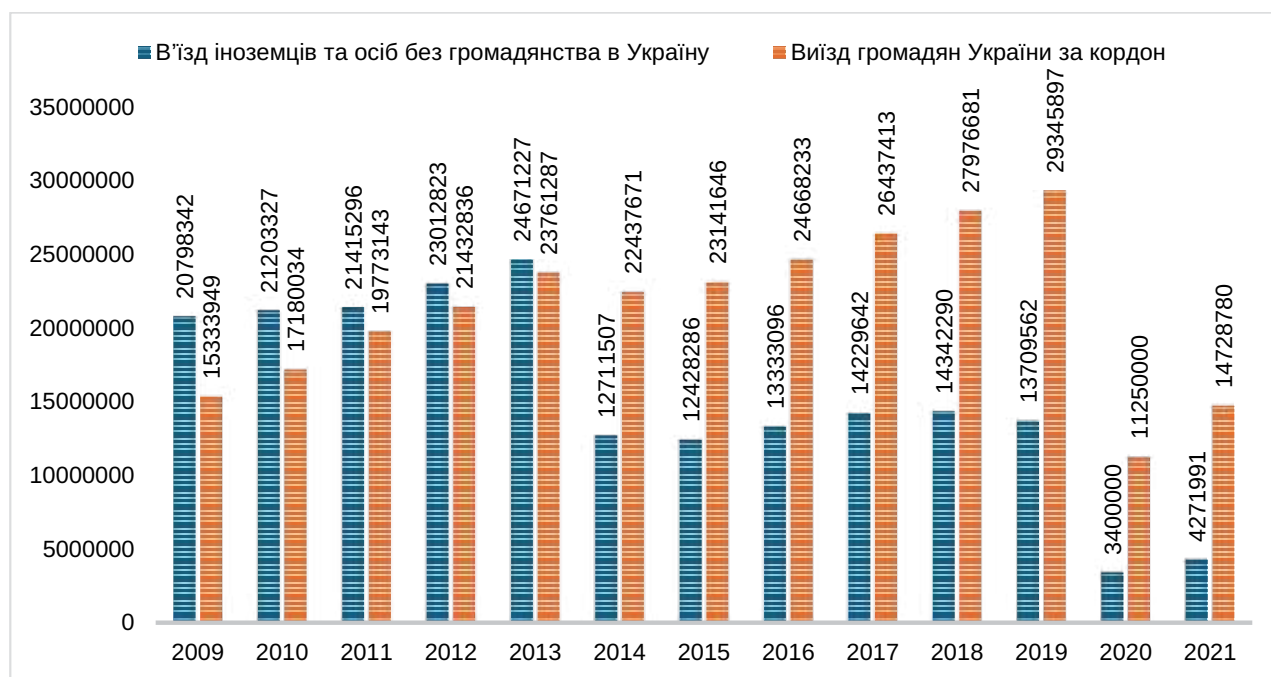

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків в період 2009–2021 рр. (осіб)

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 6; 7]

сусідньої країни. Необхідно звернути увагу на те, що досягнення у туристичній галузі, які були здобуті до початку конфлікту, втрачаються на десятиліття, що є невід'ємною частиною впливу війни на усі сфери життя країни. Зростання туризму в Україні стане можливим лише при вирішенні конфлікту та відновленні стабільності та безпеки. Крім того, з огляду на негативний вплив спричинила пандемія COVID-19.

Проте 24 лютого 2022 року Україна й увесь світ зазнали нових втрат, зокрема в галузі туризму.

Воєнні дії, що відбулися на території України, серйозно вплинули на всі сфери туризму, викликаючи значні труднощі на шляху загального розвитку. Якщо оцінювати збитки, завдані туристично-рекреаційній інфраструктурі, їхній обсяг становить \$2,2 мільярди станом на 1 вересня 2022 року. Розглядаючи ці пошкодження за видами об'єктів, ми бачимо, що постраждали 1800 об'єктів культурної спадщини, 348 релігійних споруд, 343 спортивні споруди та 164 об'єкти туризму [10].

Однак ці цифри лише частково відображають масштаби зруйнувань та втрат у туристичній галузі. Важливо також зазначити, що крім матеріальних збитків, війна призвела до втрати історичних та культурних цінностей, які неможливо оцінити грошима. Багато з цих об'єктів, таких як пам'ятники архітектури чи історичні місця, були неповторними, а їхнє відновлення може зайняти десятиліття.

Природні туристичні об'єкти на тимчасово окупованих територіях були загублені. Серед них – Олешківські піски, Асканія-Нова, Кінбурнська коса, Джарилгач, а також узбережжя Азовського моря з такими пам'ятками, як Генічеські та Рожеві солоні озера, міста Кирилівка, Скадовськ, Бердянськ, Очаків і частково Скіфський курган. Крім того, прикордонні райони України з Білоруссю тимчасово запалали, що призвело до обмеження відпочинку на озерах Волині та проведення сплавів по річках Національного природного парку «Прип'ять-Стохід» [10].

Згідно з даними Міністерства охорони навколишнього середовища та природних ресурсів України, агресор проводить бойові операції на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду. Близько 200 з цих територій, які включають 2,9 млн га, перебувають під загрозою знищення [11, с. 65].

Тобто наявна інформація свідчить про серйозне порушення екологічної стійкості та

загрозу біорізноманіттю на тимчасово окупованих територіях. Стратегічне важливі природні об'єкти, які входять до природно-заповідного фонду, піддаються неоправданому знищенню через бойові дії, що може мати непередбачувані наслідки для екологічної рівноваги та різноманіття видів.

З початку повномасштабного російського вторгнення всю територію України перетворилося на поле бою. За результатами Української природоохоронної організації, загальна площа лісових земель, що потрапили у зону бойових дій і під тимчасовим контролем російських захопників, становить понад 3 млн га. Це близько 22 % усіх лісових територій України. У зоні бойових дій, яка перебуває під окупаційним контролем, розташовано 1 654 736 га цілісних степів, що становить приблизно 59 % усіх степових земель країни, і 4 514 га чагарникової рослинності, що перевищує 10 % подібних площ в Україні. Природно-заповідний фонд найвищого рівня захисту, який включає природні й біосферні заповідники, а також національні природні парки, охоплює 1 236 366 га, з яких 44 % перебуває у зоні бойових дій і тимчасово контролюється російськими окупантами, отже, ці території стають недоступними для України [12–13].

Значними втратами на культурному та туристичному фронті є руйнування таких видатних об'єктів як Свято-Успенська Святогірська лавра та музей Григорія Сковороди. Крім того, серйозні пошкодження виявлені і на інших важливих культурних та релігійних місцях, таких як Миколаївський міський палац культури «Корабельний», Маріупольський драматичний театр, Харківський національний академічний театр опери та балету ім. М. В. Лисенка, Музей старожитностей у Чернігові, Харківський будинок «Слово», а також багато інших культурних об'єктів [14, с. 83].

Внаслідок цього втрати не обмежуються лише матеріальними збитками, але також суттєво позначаються на культурному та історичному надбанні України. Руйнування цих об'єктів збільшує загрозу втрати національної спадщини та поглиблює розрив у розвитку культурного та туристичного секторів країни.

Дослідники, включаючи О. Бордуна та інших, вказують на широкомасштабність руйнувань колишніх ключових туристичних напрямів. Пошкодження та зруйнування об'єктів нерухомої культурної спадщини зафіксовано на території 15 регіонів України [15].

І. Цупка та Р. Кривенкова вказують на те, що сучасні українські туристичні оператори активно досліджують нові напрями розвитку та прагнуть відкрити доступ до європейського ринку. Вони підкреслюють важливість визначення пріоритетів для ефективного функціонування туристичної індустрії в Україні, зокрема, першочерговим заходом вважають розробку стратегії розвитку внутрішнього туризму, яка б враховувала міжнародний досвід та європейську інтеграцію. Вони також підкреслюють необхідність активного просування туристичного потенціалу під час періоду після конфлікту, розвитку нових ініціатив та залучення міжнародних партнерів у цей процес [16].

М. Рейманн та інші дослідники розглядають можливість розвитку військового туризму на поточному етапі, аналізуючи зарубіжний досвід і результати соціологічних опитувань. Вони висувують науково-практичні рекомендації з відновлення та підтримки туризму у прифронтових громадах України, розглядаючи різноманітні аспекти взаємодії між державними структурами, бізнесом, громадськістю та освітніми установами. Вони вважають за доцільне, щоб органи влади спільно з іншими зацікавленими сторонами розробили чіткий план або стратегію щодо відновлення та просування туристичного сектору в прифронтових областях, таких як Запорізька, Дніпропетровська, Сумська, Харківська та Донецька після завершення війни [17].

Таким чином, слід зазначити, що війна на території України призвела до серйозних та масштабних наслідків для туристичної індустрії та загалом для країни. Збитки, завдані туристичній інфраструктурі, оцінюються у мільярди доларів, проте це лише вершина айсберга, оскільки війна також призвела до втрати історичних, культурних та природних цінностей. Руйнування об'єктів культурної спадщини, природних заповідників та туристичних місць стало непоправним, що загрожує екологічній рівновазі та спадщині майбутніх поколінь.

Неспроможність здійснювати туристичну та природоохоронну діяльність на зоні конфлікту перетворює природні місця та культурні об'єкти на недосяжні для відвідувачів, що ускладнює відновлення та розвиток туристичного сектору в майбутньому. Проте важливою є ініціатива пошуку нових шляхів розвитку та виходу на міжнародний ринок, а також розробка стратегії відновлення туристичної галузі в прифронтових областях після завершення конфлікту.

На нашу думку, зусилля у напрямку відновлення та підтримки туристичного сектору мають враховувати не лише економічні аспекти, але й соціокультурні та екологічні вимоги, забезпечуючи збереження національної спадщини та створення стійкої туристичної інфраструктури. Такий підхід вимагає широкого співробітництва між державними структурами, бізнесом, громадськістю та міжнародними партнерами, щоб спільними зусиллями протистояти наслідкам війни та відновити туристичний потенціал України.

Не дивлячись на досить негативні сценарії розвитку подій, Стратегія розвитку туризму та курортів на 2017–2026 роки передбачає, що до 2026 року в Україні [18]:

- кількість іноземних туристів зросте у 2,5 рази;
- кількість внутрішніх туристів зросте у 5 разів;
- кількість робочих місць у туристичній сфері зросте у 5 разів;
- бюджети на всіх рівнях туризму збільшаться у 10 разів;
- кількість українських туроператорів і турагентств підвищиться у 5 разів;
- туристи витратять в процесі подорожі Україною понад 80 млрд грн (близько 2,9 млрд доларів США);
- сформується позитивний імідж України як туристично привабливої країни.

Виходячи з останнього пункту, вважаємо за потрібне детальніше розглянути сучасний образ України як туристичної дестинації під впливом конфлікту.

На думку С. Т. Римар та А. П. Голод, імідж України як туристичної держави практично несформований, оскільки оцінюється за реальним станом речей, а не за її багатим потенціалом [19, с. 3].

Аналізуючи поточний стан туристичного ринку в Україні, можна зауважити, що успішний розвиток цієї галузі залежить від кількох ключових секторів економіки, таких як транспорт і логістика, гостинності та виробництва товарів для задоволення потреб туристів. Однак, незважаючи на суттєвий потенціал, Україна залишається позаду багатьох європейських країн за індикаторами туристичної конкурентоспроможності. Це частково пояснюється впливом пандемії та неоптимальним використанням туристичного потенціалу, що запровадило низький рівень туристичної активності протягом 2019–2022 років.

Серед сильних сторін туризму в Україні слід відзначити багату історію країни та різ-

номаніття ландшафтів у всіх регіонах. Проте, серед слабких сторін можна виокремити недоліки у якості сервісу, негативне ставлення значної частини населення до внутрішнього туризму та відсутність чіткої туристичної брендової стратегії країни.

У той же час, існують значні можливості для розвитку галузі, такі як розроблення нових видів туристичних продуктів, зниження цін на відпочинок та розвиток туристичної інфраструктури. Проте, головною загрозою в наш час є небезпека перебування туристів в Україні через повномасштабну війну, ініційовану країною-агресором. Загрози, пов'язані з війною, включають непередбачуваність ситуації на прифронтових територіях, небезпеку для життя та здоров'я туристів через можливість обстрілів та військових дій, а також негативний вплив на імідж країни як безпечного туристичного напрямку. Багато років Україна сприймалася у світі як трансіційна, недостатньо відома країна з корупцією та скандалами [20, с. 501].

Перед тим, як Росія розпочала повномасштабне вторгнення в лютому 2022 року, більшість країн Заходу вважали Україну «державою, яка не вдалася». З 2014 року російський режим намагався утверджувати ідею, що Україна є «невдалою державою». За загальноприйнятим визначенням, «держава, яка не вдалася», – це країна, яка фактично не може існувати як життєздатна економічна та політична одиниця. Вона може мати зовнішні ознаки державності, але насправді не може функціонувати як повноцінна держава. Уряд такої країни може бути або слабким і не контролювати частину території (іноді навіть всю територію, крім столичного округу), або ж, навпаки, бути надто авторитарним і жорстко обмежувати права та свободи своїх громадян. Незалежно від типу, в очах сусідніх країн такий уряд не має легітимності, і його думка та суверенітет часто не враховуються.

Однак після масштабного вторгнення РФ у лютому 2022 р. Україна показала світу свою можливість функціонувати як повноцінна держава. У той же час саме Росію з її терористичним режимом можна назвати «державою, що не вдалася» за багатьма ознаками. Це спричинило суттєвий вплив на сприйняття України в світі та прискорило процеси інтеграції.

Нині перед Україною стоїть низка викликів у зв'язку зі світовим сприйняттям та зовнішніми партнерами. Наприклад, важливо продемонструвати прогрес у реформуванні держави та підтримку з боку західних партнерів. Для поліпшення свого міжнародного образу Україна веде низку реформ з метою удосконалення внутрішньої політики, правової системи та зміцнення економічного розвитку. Однак, внутрішній розкол у політичних поглядах та зовнішньополітичних орієнтаціях може заважати залученню підтримки зі сторони міжнародної спільноти.

Висновки. Туристична галузь України зазнала значних втрат через російську агресію, яка триває з 2014 року та досягла кульмінації з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році. Руйнування туристичної інфраструктури, зниження міжнародних туристичних потоків та погіршення іміджу країни як безпечного напрямку є ключовими наслідками конфлікту. Разом із матеріальними втратами серйозного удару завдано й культурній, історичній та природній спадщині, відновлення якої вимагатиме значного часу й ресурсів. Попри виклики, Україна має істотний потенціал для відновлення туризму. SWOT-аналіз галузі демонструє як сильні сторони (екотуризм, багата історія, культурна спадщина), так і можливості для розвитку (альтернативні форми туризму, міжнародна інтеграція, внутрішній туризм). Водночас виклики у вигляді воєнних дій, нестабільної безпеки та економічних труднощів є суттєвими перешкодами для відновлення галузі.

Відновлення туристичного потенціалу України потребує комплексного підходу, що включатиме розробку стратегії реконструкції інфраструктури, міжнародне партнерство, популяризацію внутрішнього туризму та збереження національної спадщини. Такі дії дозволять не лише відновити втрачені позиції, але й створити більш стійку та конкурентоспроможну туристичну індустрію в майбутньому. Зважаючи на унікальність туристичного ресурсу України, її відродження в післявоєнний період може стати важливим фактором економічного зростання, сприяючи не лише поверненню туристів, але й відновленню національної ідентичності та інтеграції країни у світову спільноту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Перевозова І. В., Філюк С. М., Зарічняк А. П. Вплив кризових процесів на туристично-рекреаційний потенціал України: ретроспективний аналіз даних 201–2022 рр. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Вип. 34. С. 296–305. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/677/620> (дата звернення: 07.09.2025).
2. Барвінок Н. В., Барвінок М. В. Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. С. 24–32. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6403/13255-1?inline=1> (дата звернення: 07.09.2025).
3. Ткачук Л. М., Сайчук В. С. Актуальні тенденції розвитку туризму в Україні: геополітичний контекст. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2015. Вип. 19(33). С. 233–243. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10484/Tkachuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 07.09.2025).
4. Виїзд громадян України за кордон за країнами, до яких вони виїжджали. Головне Управління статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/tyr/tyr_u/arh_vigw.html (дата звернення: 07.09.2025).
5. В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули. Головне Управління статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/arh_vig.html (дата звернення: 07.09.2025).
6. Ukraine: Country-specific: Arrivals of non-resident tourists at national borders, by country of residence 2018–2022. *UN Tourism is a specialized agency of the United Nations*. 2024. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.5555/unwtotfb0804011220182022202310> (дата звернення: 07.09.2025).
7. Ukraine: Country-specific: Outbound tourism 1995–2022. *UN Tourism is a specialized agency of the United Nation*. 2024. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.5555/unwtotfb0804250119952022202312> (дата звернення: 07.09.2025).
8. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.09.2025).
9. How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective. Committee for the Coordination of Statistical Activities. 2021. URL: https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa_vol3.pdf (дата звернення: 07.09.2025).
10. Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення. KSE, 2022. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay> (дата звернення: 07.09.2025).
11. Антоненко В., Хуткий В. Вплив російської військової агресії на природні туристичні ресурси України. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. 2022. Т. 5. № 1. С. 64–82. URL: <http://tourism.knukim.edu.ua/article/view/262003/258490> (дата звернення: 07.09.2025).
12. 44% найцінніших природних територій України охоплені війною: долучайтесь до ініціативи «Рятуєм природу у дні війни разом». Українська природоохоронна група (UNCG), 2023. URL: <https://uncg.org.ua/44-na-jtsinnishykh-pryrodnykh-terytorij-ukrainy-okhopleni-vijnoiu-doluchajtesia-do-initsiatyvy-riatuiemo-pryrodu-u-dni-vi-jny-razom/> (дата звернення: 07.09.2025).
13. 4 місяці війни: вигоріли 100 тис. га України. Українська природоохоронна група (UNCG), 2023. URL: <https://uncg.org.ua/4-misiatsi-vijny-vyhorily-100-tys-ha-ukrainy/> (дата звернення: 07.09.2025).
14. Кізюн А. Г., Гуцал Л. А., Цуркан І. М. Аналіз розвитку індустрії туризму в Україні в умовах російсько-української війни. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2023. № 8. С. 79–87. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/1406/1326> (дата звернення: 07.09.2025).
15. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., Лучка О. Втрати на напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. *Вісник Львівського університету*. 2022. № 62. С. 178–196. DOI: <https://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6214>
16. Цупка І. М., Кривенкова Р. Ю. Пріоритети функціонування туристичної індустрії під час війни в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2023. № 79. С. 247–250. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-38>
17. Рейманн М., Корнус О., Венгурська Н., Холодок В., Пацюк В., Паланг Х. Розвиток туристичного бізнесу прифронтових громад в умовах війни: зарубіжний та український досвід. *Регіональна економіка*. 2023. № 1. С. 136–144. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-14>
18. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження № 168-р від 16 березня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

19. Римар С. Т., Голод А. П. Проблеми формування туристичного іміджу України в умовах виходу із кризи. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2023. № 8. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-8-12-02/2023-8-12-02> (дата звернення: 07.09.2025).

20. Кінаш Н. Б., Качковський О. В. Сучасний імідж України: міжнародний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 500–503. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/114.pdf (дата звернення: 07.09.2025).

REFERENCES:

1. Perevozova I. V., Filiuk S. M., Zarichniak A. P. (2022) Vplyv kryzovykh protsesiv na turystychno-rekreatsiinyi potentsial Ukrainy: retrospektychnyi analiz danykh 2001–2022 rr [The impact of crisis processes on the tourism and recreational potential of Ukraine: retrospective analysis of data for 2001–2022.]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava – Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, vol. 34, pp. 296–305. Available at: <https://nslubp.org.ua/index.php/journal/article/download/677/620> (accessed September 07, 2025).

2. Barvinok N. V., Barvinok M. V. (2022) Vplyv rosiisko-ukrainskoi viiny na turizm v Ukraini ta perspektyvy yoho rozvytku v maibutnomu [The impact of the Russian-Ukrainian war on tourism in Ukraine and the prospects for its future development]. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, pp. 24–32. Available at: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6403/13255-1?inline=1> (accessed September 07, 2025).

3. Tkachuk L. M., Saichuk V. S. (2015) Aktualni tendentsii rozvytku turizmu v Ukraini: heopolitychnyi kontekst [Current trends in tourism development in Ukraine: geopolitical context]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova – Scientific journal of the National Polytechnic University named after M. P. Dragomanov*, vol. 19(33), pp. 233–243. Available at: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10484/Tkachuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed September 07, 2025).

4. Vyizd hromadian Ukrainy za kordon za krainamy, do yakykh vony vyizhdzhaly [Departure of Ukrainian citizens abroad by countries to which they traveled]. Holovne Upravlinnia statystyky Ukrainy. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/tyr/tyr_u/arh_vigw.html (accessed September 07, 2025).

5. Vzd inozemnykh hromadian v Ukrainu za krainamy, z yakykh vony prybyly [Entry of foreign citizens into Ukraine by countries from which they arrived]. Holovne Upravlinnia statystyky Ukrainy. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/arh_vig.html (accessed September 07, 2025).

6. Ukraine: Country-specific: Arrivals of non-resident tourists at national borders, by country of residence 2018–2022. *UN Tourism is a specialized agency of the United Nations*. 2024. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.5555/unwtotfb0804011220182022202310> (accessed September 07, 2025).

7. Ukraine: Country-specific: Outbound tourism 1995–2022. *UN Tourism is a specialized agency of the United Nations*. 2024. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.5555/unwtotfb0804250119952022202312> (accessed September 07, 2025).

8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed September 07, 2025).

9. How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective. Committee for the Coordination of Statistical Activities. 2021. Available at: https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa_vol3.pdf (accessed September 07, 2025).

10. Zvit pro priami zbytky infrastruktury, nepriami vtraty ekonomiky vid ruinuван vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy, ta poperednia otsinka potreb Ukrainy u finansuvanni vidnovlennia [Report on direct infrastructure damage, indirect economic losses from the destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine, and a preliminary assessment of Ukraine's recovery financing needs]. KSE, 2022. Available at: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay> (accessed September 07, 2025).

11. Antonenko V., Khutkyi V. (2022) Vplyv rosiiskoi viiskovoi ahresii na pryrodni turystychni resursy Ukrainy [The impact of Russian military aggression on Ukraine's natural tourism resources]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv – Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts*, vol. 5, no. 1, pp. 64–82. Available at: <http://tourism.knukim.edu.ua/article/view/262003/258490> (accessed September 07, 2025).

12. 44% naitsinnishykh pryrodnykh terytorii Ukrainy okhopleni viinoiu: doluchaitesia do initsiatyvy «Riatuiem pryrodu u dni viiny razom» [44% of Ukraine's most valuable natural areas are covered by war: join the initiative "Saving Nature in Days of War Together"]. Ukrainska pryrodookhoronna hrupa (UNCG), 2023. Available at: <https://uncg.org.ua/44-najtsinnishykh-pryrodnykh-terytorij-ukrainy-okhopleni-vijnoiu-doluchajtesia-do-initsiatyvy-riatuiemo-pryrodu-u-dni-vijny-razom/> (accessed September 07, 2025).

13. 4 misiatsi viiny: vyhorily 100 tys. ha Ukrainy [4 months of war: 100 thousand hectares of Ukraine burned down]. Ukrainska pryrodookhoronna hrupa (UNCG), 2023. Available at: <https://uncg.org.ua/4-misiatsi-vijny-vyhorily-100-tys-ha-ukrainy/> (accessed September 07, 2025).
14. Kiziun A. H., Hutsal L. A., Tsurkan I. M. (2023) Analiz rozvytku industrii turyzmu v Ukraini v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Analysis of the development of the tourism industry in Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Industriia turyzmu i hostynnosti v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi – Tourism and Hospitality Industry in Central and Eastern Europe*, no. 8, pp. 79–87. Available at: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/1406/1326> (accessed September 07, 2025).
15. Bordun O., Shevchuk V., Monastyrskyi V., Luchka O. (2022) Vtraty na napriamy poriatunku turystychnoho biznesu Ukrainy v umovakh viiny [Losses in the areas of saving Ukraine's tourism business in wartime]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Lviv University Bulletin*, no. 62, pp. 178–196. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6214>
16. Tsupka I. M., Kryvenkova R. Yu. (2023) Priorytety funktsionuvannia turystychnoi industrii pid chas viiny v Ukraini [Priorities for the functioning of the tourism industry during the war in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, no. 79, pp. 247–250. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-38>
17. Reimann M., Kornus O., Venherska N., Kholodok V., Patsiuk V., Palanh Kh. (2023) Rozvytok turystychnoho biznesu pryfrontovykh hromad v umovakh viiny: zarubizhnyi ta ukrainskyi dosvid [Development of tourism business in frontline communities in wartime: foreign and Ukrainian experience]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, no. 1, pp. 136–144. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-14>
18. Kabinet Ministriv Ukrainy. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [On the approval of the Strategy for the Development of Tourism and Resorts for the period until 2026]: rozporiadzhenia № 168-r vid 16 bereznia 2017 r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-r#Text> (accessed September 07, 2025).
19. Rymar S. T., Holod A. P. (2023) Problemy formuvannia turystychnoho imidzhu Ukrainy v umovakh vykhodu iz kryzy [Problems of forming the tourist image of Ukraine in the conditions of emerging from the crisis]. *Problemy suchasnykh transformatsii – Problems of modern transformations*, no. 8. Available at: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-8-12-02/2023-8-12-02> (accessed September 07, 2025).
20. Kinash N. B., Kachkovskyi O. V. (2023) Suchasnyi imidzh Ukrainy: mizhnarodnyi aspekt [The modern image of Ukraine: an international aspect]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, no. 7, pp. 500–503. Available at: http://www.lsej.org.ua/7_2023/114.pdf (accessed September 07, 2025).